

Lp pr minister Liisa-Ly Pakosta */
Justiitsministeerium

Teie 03.07.2024 nr 8-1/5240-1
Meie 22.08.2024 nr 10-3/24-259-2

Arvamuse esitamine

Käesolevaga edastan Pärnu Maakohtu süüteokohtunike arvamuse 03.07.2024 laialisaadetud kriminaalmenetluse seadustiku ja riigi õigusabi seaduse muutmise seaduse (kriminaalmenetluse ratsionaliseerimine) kohta. Arvamusi paluti hiljemalt 22.08.2024 ja seega on see esitatud tähtaegselt.

1. Pärnu Maakohtu süüteokohtunikud ei saa nõustuda eelnõus kavandatava eeluurimiskohtuniku lahendatavate asjade kohtualluvusega KrMS § 27² lg 2 punktide 1 ja 2 järgi. Eelnõu kohaselt peaksid Pärnu Maakohtu süüteokohtunikud täitma Harju Maakohtu eeluurimiskohtuniku ülesandeid KrMS §-des 89, 90¹ kuni 91¹, 99², 124, 126, 126⁴, 128, 138, 138¹, 141⁴, 142, 214 ja 215 asjades lisaks Pärnu Maakohtu eeluurimiskohtuniku ülesannetele (vahistamised, kautsjon, elektrooniline valve, lähenemiskeeld).

Eelnõu seletuskirja kohaselt on kavandataval muudatusel kaks eesmärki: 1) ühtlustada kohtunike töökoormust ja 2) vältida olukorda, et kohtus, kus hakatakse tulevikus kriminaalasja arutama, on arvukalt kohtunikke, kes ei saa asja menetleda põhjusel, et nad on varem samas kriminaalasjas eeluurimiskohtuniku menetlustoiminguks loa andnud.

2. Kõnealused muudatused ei kanna töökoormuse ühtlustamise eesmärki. Eelnõud lugedes jääb mulje nagu oleks Pärnu Maakohtu süüteokohtunike töökoormus Harju Maakohtu süüteokohtunike töökoormusega võrreldes oluliselt väiksem, mistõttu vajaks töökoormus ühtlustamist eelnõus kavandataval viisil. Statistika aga seda ei kinnita.

Järgnevalt toome välja statistikale (mis oli ja on kättesaadav ka eelnõu autoritele) tuginevad andmed 2023.aastal kohtutesse saabunud kriminaalasjade ja väärteoasjade kohta. Kohtunikukohtade arv on võetud käesoleva aasta andmete alusel.

Kriminaalasjad

2023	Saabunud asjade arv	Saabunud asjade koormus	Kohtuniku-kohtade arv	Asju per koht	Koormus per koht
HMK	4622	17940	22	210	815
PMK	1447	5728	7	207	818
TMK	2878	10586	13	221	814
VMK	2467	9879	12	206	823

Väärteoasjad

2023	Saabunud asjade arv	Saabunud asjade koormus	Kohtuniku-kohtade arv	Asju per koht	Koormus per koht
HMK	2113	6317	22	96	287
PMK	696	2125	7	99	304
TMK	1210	3271	13	93	252
VMK	856	2281	12	71	190

Kokku süüteo kohtunikukoha koormus järjestuse alusel:

1. PMK 1122
2. HMK 1102
3. TMK 1066
4. VMK 1013

Seega puudub eeltoodud statistikale tuginedes vähimgi alus väita, et Pärnu Maakohtu süüteo kohtunike töökoormus oleks oluliselt väiksem Harju Maakohtu süüteo kohtunike töökoormusest, mis tõttu vajaks töökoormused ühtlustamist eelnõus kavandataval viisil.

Vastupidiselt eesmärgile, ühtlustada kohtunike töökoormust, suurendab kavandatav muudatus oluliselt Pärnu Maakohtu süüteo kohtunike töökoormust.

3. Töökoormuse hindamisel tuleb arvestada ka seda, et Pärnu Maakohtus on 7 süüteo kohtunikku, kellest kolm töötavad väikestes kohtumajades, Paide kohtumajas süüteo kohtunikku ei ole. Kõik Pärnu Maakohtu süüteo kohtunikud peavad aeg-ajalt sõitma Paide kohtumajja, samuti teistesse kohtumajadesse, kui see on vajalik töökoormuse ühtlustamiseks või kohtuniku taandumisel. Üks kohtunikest lahendab süüteo asju ka Kärblas.

4. Eelnõu kohaselt peaksid Pärnu Maakohtu süüteo kohtunikud täitma Harju Maakohtu eeluurimiskohtuniku ülesandeid KrMS §-des 89, 90¹ kuni 91¹, 99², 124, 126, 126⁴, 128, 138, 138¹, 141⁴, 142, 214 ja 215 asjades lisaks Pärnu Maakohtu eeluurimiskohtuniku ülesannetele (vahistamised, kautsjon, elektrooniline valve, lähenemiskeeld).

2023.aasta statistika kohaselt saabus Harju Maakohtusse ja Pärnu Maakohtusse KrMS-des 89, 90¹, 90, 126, 128, 142 ja 215 loetletud asju järgmiselt:

	Asju	Koormus
HMK	937	2109,5
PMK	217	511,5

Kui kõnealused asjad jagada nagu eelnõus kavandatud, s.o lisada oma kohtu eeluurimiskohtuniku menetlusse jäävatele asjadele (vahistamised, kautsjon, elektrooniline valve, lähenemiskeeld) eelnõu kohaselt ümberjagatavad asjad, oluks 2023 aasta töökoormus ainuüksi kriminaalasjades järgmine:

2023	Saabunud asjade arv	Saabunud asjade koormus	Kohtuniku-kohtade arv	Asju per koht	Koormus per koht
HMK	3902	16342	22	177	743
PMK	2167	7326	7	310	1047

Sellele lisanduks mõlemas kohtus veel saabunud väärtelooside koormus, mis on eelpool ära toodud. Tulemuseks oleks Pärnu Maakohtu ühe kohtunikukoha koormus **1351** ja Harju Maakohtu vastav number **1030**.

Lisaks, eeltoodud analüüs ei sisalda KrMS §-i 126⁴, s.o jälitustoiminguteks lubade andmist, seega suureneks Pärnu Maakohtu süüteo kohtunike töökoormus eelnõus kavandatava muudatuse korral veelgi. Jääb arusaamatuks soov tekitada võrdse koormuse juures olukorda, kus Pärnu Maakohtu süüteo kohtunike koormus oleks 30-40% kõrgem Harju Maakohtu süüteo kohtunike koormusest.

5. Seletuskirja kohaselt on kavandatava muudatuse teine eesmärk vältida olukorda, et kohtus, kus hakatakse tulevikus kriminaalasja arutama, on arvukalt kohtunikke, kes ei saa asja menetleda põhjusel, et nad on varem samas kriminaalasjas eeluurimiskohtuniku menetlustoiminguks loa andnud.

Selle vältimiseks on Pärnu Maakohtu 2024 tööjaotusplaanis ette nähtud, et konkreetsetes kriminaalasjas vahistamismääruse teinud kohtunik lahendab samas kriminaalasjas kriminaalmenetluse seadustikus § 135 (kautsjon) ja § 137¹ (vahistamise asendamine elektroonilise valveta) alusel esitatud taotlused ning § 131¹ lõikes 4 (vahistamise tähtaja pikendamine) sätestatud taotluse. Seega on kavandatava muudatuse eesmärki võimalik saavutada ilma eeluurimiskohtuniku tööülesandeid kohtute vahel ümber

jagamata ning kui seda suudab 7 süüteokohtunikuga kohus, peaks seda enam selleks suuteline olema kohus, kus süüteokohtunikke on kolm korda enam.

6. Kavandatava muudatusega Pärnu Maakohtus kaasnevat eeluurimiskohtuniku poolt lahendatavate asjade kasvu arvestades peaks mõned kohtunikud täitma ainult eeluurimiskohtuniku tööülesandeid, kuid see tõstaks oluliselt teiste kohtunike töökoormust ning tooks paratamatult kaasa kohtuasjade venimise, mis kindlasti ei ole käesoleva eelnõu eesmärk (vt ka arvamuse punkti 3).

Kui Pärnu Maakohtu süüteokohtunikud täidaks ka kavandatava muudatuse korral eeluurimiskohtuniku ülesandeid valvegraafiku alusel nagu kehtiv tööjaotusplaan ette näeb, oleks nad kogu aeg valves, sest kavandatava muudatuse kohaselt peab ühes kriminaalasjas eeluurimiskohtuniku ülesandeid täitma võimalusel üks kohtunik. Kui kohtunik annab valves oleva eeluurimiskohtuniku jälitustoiminguks loa, siis täidab ta ka edaspidi selles asjas eeluurimiskohtuniku ülesandeid, sõltumata sellest, kas ta on eeluurimiskohtuniku valves või mitte. Seega muutub kohtunikel töö korraldamine oma kohtuasjade menetlemisel äärmiselt keeruliseks, mis suure tõenäosusega toob kaasa pikemad kohtuasjade lahendamise ajad. Samuti võib tekkida olukord, kus kohtunik ei saa täita nõuetekohaselt ka eeluurimiskohtuniku ülesandeid. Olles hõivatud üldmenetluse istungitega, ei saa kohtunik viivitamata läbi vaadata prokuratuuri taotlust ja jälitustoiminguks luba anda, lahendada sideandmete nõudmise taotlust, anda luba läbiotsimiseks jne. Eeltoodu võib aga oluliselt raskendada kohtueelses menetluses tõendite kogumist.

7. Eelnevale tuginedes on ilmne, et eelnõus kavandatav eeluurimiskohtuniku lahendatavate asjade kohtualluvus KrMS § 27² lg 2 punktide 1 ja 2 järgi ei ühtlusta vähemalt Tallinna Ringkonnakohtu tööpiirkonnas maakohtute süüteokohtunike töökoormust ega kanna ka ühte eelnõukohase seaduse eesmärki, milleks on muuta menetlusressursi kasutamine kriminaalkohtumenetluses otstarbekamaks, samas ohtu seadmata inimeste põhiõigusi.

Järgnevalt ka ettepanekud eelnõu täiendamiseks muudes punktides.

8. Eelnõu p 8, § 15¹ lg 2 kohaselt „Kohtumenetluse pool esitab taotlused ja vastuväited kohtule esimesel võimalusel.“ Sätet tuleks täiendada, mis selgitaks võimalust maakohtuniku tegevusele (protokollilisele määrusele) vastuväite esitamiseks. § 15¹ tuleks vaadata koos § 321 lg 7, mille kohaselt „Apellant võib apellatsioonis tugineda maakohtus aset leidnud menetlusõiguse rikkumisele üksnes juhul, kui ta esitas maakohtule rikkumise kohta õigeaegselt vastuväite.“ Ehk siis tegemist ei ole lihtsalt vastuväite esitamisega maakohtu istungil, vaid ka sisulise vastuväitega kohtu tegevusele. Sätte sõnastus võiks olla järgmine: „Kohtumenetluse pool esitab kohtule taotlused ja vastuväited tõendite lubatavusele ning kohtu tegevusele menetlussätte rikkumisel esimesel võimalusel.“ Sätte täiendus oleks vajalik, sest sellisel juhul peaks kohtumenetluse pool teatama maakohtunikule menetlusnormi rikkumisest, mida ta võiks hiljem edasi kaevates maakohtu menetlusele ette heita. See võimaldaks maakohtunikul vajadusel vastuväitele reageerida, nt kui eksperdile ei tutvustatud tema õiguseid ja kohustusi enne risküsitlemist, siis võiks kohtunik kaaluda meetmeid rikkumise tagajärje kõrvaldamiseks. Kui kaitsja etteheidet kohe ei tee, siis ta ei saaks ka hiljem apellatsioonimenetluses rikkumisele tugineda.

9. Punkt 16, § 48 tekst, mis näeb ette, et „(2) Kui kahtlustatav või süüdistatav lõpetab kliendilepingu valitud kaitsjaga, tuleb kaitsjal menetlejale sellest viivitamata teatada ...“ Lisaks teatamisele võiks lisada sätte, mille kohaselt peab kaitsja jätkama kohtu määruse alusel riigi õigusabi korras seni kuni leitakse uus kaitsja. See oleks suureks abiks olukorras, kus kaitsja vahetumisest teatatakse päev enne planeeritud istungite algust. Uue kaitsja ilmunisel tuleks üldjuhul teha vähemalt 2 nädala pikkune paus, et uus kaitsja saaks toimikuga tutvuda. Et üllatamist vältida, peaks maakohtunikul olema võimalus senise kaitsja kohustamiseks jätkamiseks, et kohtumenetlusse ei tekiks ülemäära pikka pausi.

10. Punkt 19, § 60 näeb ette, et kohus võib asjaolu lugeda üldtuntuks, samuti punkt 125, § 286¹ lg 2 p 3¹ näeb ette, et kohus võib keelduda tõendi kogumisest, kui „... kohus on selle tunnistanud üldtuntuks.“ Samas ei ole KrMS sätet, mis reguleeriks olukorda, kuidas asjaolu üldtuntuks tunnistamine käib. Praktikas on see kohtuotsusest välja loetav, mille kohta kohtunik selgitab, et asjaolu on üldteada. Täienduste raames peaks üldtuntud asjaolu olema esitatud nt eelmenetluses (koos omaksvõtuga), kus kohtult palutakse seisukohta, kas asjaolu vajab tõendamist, mis võiks eelduslikult olla üldtuntud.

11. Punkt 27, § 91¹ vajab korrigeerimist, sest muu menetlustoimingu tegemisel ei saaks läbiotsimise reeglitest lähtuda, sest teised toimingud ei eelda üldjuhul otsingute teostamist (v.a vaatlus, mis on aga

§ 91¹ juba reguleeritud). Parem oleks sätestada, et „läbiotsimisel võib tahtevastaselt siseneda ruumidesse, kuid erandjuhul võib ...“ seejärel oleks kirjas juba praegu seaduses nimetatud erandid.

12. Punkt 50, § 145 ettepanek nimetada kohtumäärused, mida kohtunik peab eraldi määrusena koostama, sarnaselt kehtiv § 276. Alternatiivina võiks aga iga vastava menetlustoimingu juures olla kirjas, millal võib kohus teha määruse pealdisena.

13. Punkt 69, § 216 lg 4 muudab kriminaalasja eraldamise lihtsamaks, et menetleda ühe süüdistatava osas asja teises menetluses. Grupis toime pandud kuritegude eraldamist ühe või mitme isiku suhtes tuleks üldjuhul vältida, sest hiljem võib tekkida kohtuotsuse teistmise vajadus, kui üldmenetluses üks grupi liikmetest õigeks mõistetakse. Võttes arvesse, et menetlusse lisandub omaksvõtu instituut, mis sisuliselt tähendab seda, et süüdistatav saaks võtta omaks kõik kuriteo asjaolud (*guilty plea*). Kui süüdistatav ei soovi vaielda, võttes süüdistuse omaks, siis ei ole vaja teda välja eraldada teise kriminaalasja, et sõlmida temaga kokkulepet. Asja arutav kohtunik saaks üldmenetluses jätkata nendega, kes soovivad vaielda ja teha otsuse kõigi süüdistatavate kohta ühe korraga. Teiseks, puuduks vajadus kokkuleppemenetluses tehtud otsuse teistmiseks, sest kohus lahendab asja tervikuna, kui on kõik tõendid uuritud. Ettepanek oleks seega § 216 lg 2 p 3 tühistamiseks, st lihtmenetlusse ei saaks üht süüdistatavat välja eraldada.

14. Punkt 92, § 239 lg 2 p 1 on trükiviga, välja soovitakse võtta § 188, tegelikult on seletuskirja järgi plaanis välja võtta § 118.

15. Punkt 118, § 269 lg 2 p 6 võimaldab menetlusega jätkata, kui süüdistatav on jätnud istungile ilmutada. Tuleks kaaluda, kas oleks vajadus lahenduse jaoks, kui hiljem selgub, et mõjuv põhjus oli siiski olemas. Nt võiks süüdistataval olla õigus taotleda tema osavõtuta tehtud menetlustoimingute kordamist, kui ta põhjendab, et see on oluline tema õiguste tagamiseks.

16. Punkt 128, § 286³ sätestab, et omaksvõetud asjaolu tuleb esitada soovi korral kohtulikul uurimisel. Selline sõnastus annab poolele võimaluse taganeda eelmenetluses tehtud kokkulepetest, millele ta ei soovi enam olla seotud omaks võetud asjaoludega. Sõnastus peaks toetama seisukohta, et eelmenetluses on siduvalt omaksvõtt tuvastatud ja kohtulikus uurimises ei ole enam vajadust neid asjaolusid tõendada. Ettepanek oleks täiendada § 285, et omaksvõetud asjaolud öeldakse välja asja arutamise alguses pärast avakõnesid, sest siis on selge, milles vaidlus puudub (omaks võetud) ja vastav määrus tehakse ka teatavaks.

Lugupidamisega

Toomas Talviste
Pärnu Maakohtu esimees